

จารึกสมัยไท-ลาว : ภูมิทัศน์วัฒนธรรมและความหลากหลายทาง วัฒนธรรมในจารึกอีสาน

Tai - Lao Inscription : Cultural Landscape and Cultural Diversity in Isan the Inscriptions

วัชรวร วงศ์กัณหา*

Vajaravara Vongkanha

บทคัดย่อ

การศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมและความหลากหลายทางวัฒนธรรมในจารึกอีสาน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม มีความมุ่งหมายที่จะศึกษาใน 2 ประเด็น คือ 1) เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐาน องค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมของจารึกสมัยไท-ลาวในภาคอีสาน 2) เพื่อศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมจากจารึกสมัยไท-ลาวในภาคอีสาน ทำการเก็บข้อมูลจากเอกสารประกอบข้อมูลภาคสนาม ด้วยวิธีสำรวจ สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม เลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง จำนวน 54 คน ประกอบด้วย กลุ่มผู้รู้ 10 คน กลุ่มผู้ปฏิบัติ 24 คน กลุ่มผู้เกี่ยวข้องทั่วไป 20 คน ในพื้นที่ 20 จังหวัดภาคอีสานของประเทศไทย จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาจัดกระทำตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในกรอบของความมุ่งหมายการวิจัย ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลแบบสามเส้า วิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า

ข้อมูลพื้นฐานของจารึกสมัยไท-ลาวในภาคอีสาน ประกอบด้วยอักขระที่ใช้ในการจารึก 2 ชนิด คือ อักษรธรรม และอักษรไทยน้อย จากข้อมูลที่ค้นพบในปัจจุบันมีจารึกไทยลาวในภาคอีสานทั้งหมด 112 ชิ้น จำแนกได้เป็น อักษรธรรมทั้งหมด 47 ชิ้น อยู่ในเขตอีสานเหนือ 21 ชิ้น อีสานกลาง 13 ชิ้น อีสานใต้ 13 ชิ้น อักษรไทยน้อย 65 ชิ้น อยู่ในเขตอีสานเหนือ 28 ชิ้น อีสานกลาง 36 ชิ้น อีสานใต้ 1 ชิ้น

* นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรวิจัยศิลปะและวัฒนธรรม คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมจากจารึกสมัยไท-ลาวในภาคอีสาน พบว่า ภูมิทัศน์ทางภูมิศาสตร์ สามารถจำแนกเป็น 3 กลุ่ม คือ จารึกในเขตอีสานเหนือ จารึกในเขตอีสานกลาง และจารึกในเขตอีสานใต้ โดยในกลุ่มนี้พบว่า จารึกสมัยไท-ลาวในเขตอีสานเหนือและอีสานกลางมีความหนาแน่นมากที่สุด สถานที่จัดเก็บจารึก สามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่จัดเก็บในวัดหรือศาสนสถาน กลุ่มที่จัดเก็บในสถานที่ของทางราชการ กลุ่มที่จัดเก็บในพื้นที่สาธารณะของชุมชน และกลุ่มที่จัดเก็บในสถานที่ทางธรรมชาติ โดยในกลุ่มนี้พบว่า จารึกที่จัดเก็บในวัดหรือศาสนสถานมีจำนวนมากที่สุด รองลงมาคือจารึกที่จัดเก็บในพื้นที่ของทางราชการ และพื้นที่สาธารณะของชุมชนตามลำดับ บริบทการจัดวางจารึก สามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มจากจารึกที่จัดวางภายในอาคาร และกลุ่มจารึกที่จัดวางไว้กลางแจ้ง ในกลุ่มนี้พบว่า มีการจัดวางจารึกในที่ร่มหรือภายในอาคารมากกว่าภายนอกอาคาร

ในด้านความหลากหลายทางวัฒนธรรม พบว่า วัตถุที่ใช้จารึก มีการจารึกบนวัสดุที่หลากหลาย ประกอบด้วย จารึกบนแผ่นศิลา จารึกบนฐานพระพุทธรูป และจารึกบนวัสดุอื่น ทั้งนี้พบว่าการจารึกอักษรบนวัสดุประเภทศิลามากที่สุด รองลงมาได้แก่จารึกบนฐานพระ ความหลากหลายด้านอักษรที่ใช้จารึก พบมีการจารึกอักษรไท-ลาวทั้งสองรูปแบบ โดยไม่ได้จำกัดรูปแบบตายตัวว่าอักษรชนิดใดจะใช้ในโอกาสอย่างไร ความหลากหลายด้านบุคคลที่จารึก สามารถกำหนดกลุ่มบุคคลที่สร้างจารึกได้ 4 กลุ่ม คือ ขนชั้นปกครอง พระสงฆ์ สามัญชน และกลุ่มที่ไม่สามารถระบุผู้สร้างได้ โดยกลุ่มชนชั้นปกครอง เป็นกลุ่มที่มีจำนวนการสร้างจารึกมากที่สุด รองลงมาคือพระสงฆ์ ความหลากหลายด้านระยะเวลาที่จารึก สามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ จารึกกลุ่มที่อยู่ในช่วงอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้าง และจารึกกลุ่มที่อยู่ในช่วงที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรสยาม คือหลัง พ.ศ. 2322 ในช่วงอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้าง การกระจายตัวของจารึกจะหนาแน่นอยู่บริเวณอีสานเหนือ ซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้ชิดกับศูนย์กลางของอิทธิพลล้านช้าง ในขณะที่หลังจากอยู่ภายใต้อิทธิพลของสยามการกระจายตัวของจารึกจะหนาแน่นในเขตอีสานใต้และอีสานกลาง อันเป็นพื้นที่กำเนิดใหม่ของบ้านเมืองบนดินแดนภาคอีสาน ความหลากหลายด้านเนื้อหาที่จารึก พบว่า เนื้อหาของจารึกมุ่งเน้นไปในทางพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ

โดยสรุปผลการวิจัยครั้งนี้สามารถแสดงภาพภูมิทัศน์วัฒนธรรมและความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่แสดงผ่านจารึกสมัยไท-ลาวในพื้นที่ภาคอีสาน ซึ่งสามารถนำองค์ความรู้ที่ค้นพบไปใช้ประโยชน์ได้ทั้งในเชิงการศึกษา การอนุรักษ์และสืบทอดมรดก

วัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนถึงการนำไปใช้ในกระบวนการต่อยอดทางวัฒนธรรม ทั้งแง่มุมทางประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ เศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และและเป็นฐานข้อมูลทางวัฒนธรรมของชาติต่อไปได้

คำสำคัญ จารึก, ไท-ลาว, ภูมิทัศน์วัฒนธรรม, ความหลากหลายทางวัฒนธรรม, อีสาน

Abstract

The inscriptions are a historical of culture. The study of cultural landscape and cultural diversity of Tai-Lao inscriptions in Isan (North-Eastern Thailand) is a qualitative research, a vast research areas in twenty provinces. These inscriptions can be found in every provinces and record ancient written information. The twenty-first to the twenty-fourth centuries encompass the era of the Tai-Lao letter system, for which there are two distinct types of alphabet are Dharma Alphabet and Tai Noi Alphabet. There were 47 fragments for Dharma and 65 fragments for Tai Noi. They spreading out settled in Isan area form north to south. They were collected in three place; Buddha temple, civil service and community are, written on three materials; stone Buddha's stand and other thing, built by three person; the king or leader, monk and general people. These were built on the period of Lanxang Kingdom and Siam Kingdom, before and behind 2322 B.E. The content of those were related with Buddhism mainly.

Keywords : Inscription, Tai – Lao, Cultural Landscape, Cultural Diversity, Isan

บทนำ

ในการดำเนินชีวิตของสังคมมนุษย์นั้น จำเป็นต้องใช้สรรพสิ่งเข้ามาช่วย สรรพสิ่งเหล่านั้น มีทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ปัจจัยที่ใช้ดำเนินชีวิตทั้งด้านอาหาร เสื้อผ้า อาภรณ์ อาคารบ้านเรือน และยารักษาโรค ที่เราเรียกว่าปัจจัย 4 เป็นรูปธรรมที่มองเห็นได้โดยง่าย เราจะสามารถใช้ปัจจัย 4 เหล่านี้ได้ดีเพียงใด จำต้องพึงภูมิธรรม และภูมิปัญญา

อันเป็นนามธรรมที่มีประจำอยู่ในตัวมนุษย์ ภูมิธรรม ภูมิปัญญา ดังกล่าว จะช่วยสร้าง กฎ กติกา มารยาท เพื่อให้มนุษย์ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข (สมชาย ลำดวน, 2555) กฎ กติกาที่ว่ำนั้น มีอยู่อย่างหนึ่งที่สำคัญ เพราะมนุษย์ต้องใช้ติดต่อสื่อสารทำความเข้าใจใน การดำเนินชีวิตร่วมกัน สิ่งนั้นคือ ภาษา

ภาษา เป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ เพราะมนุษย์จำเป็นต้องใช้ภาษาในการ ดำเนินชีวิต เริ่มแรกมนุษย์คงใช้ภาษากาย คือ ภาษาใบ้ แล้วต่อมาก็ใช้ภาษาหู คือภาษา เสียงพูด ภาษาพูดนี้ ทั่วทั้งโลกมีอยู่มากมาย 3,000 ภาษา (สุริยา รัตนกุล, 2537) มนุษย์ จะใช้เสียงพูดแทนสรรพสิ่ง เพื่อสื่อสารทำความเข้าใจกัน เป็นคุณูปการแก่การดำเนินชีวิต ต่อมามนุษย์พบว่า เฉพาะภาษาพูดนั้นใช้ประโยชน์ได้จำกัด มนุษย์จึงได้คิดสัญลักษณ์ ช้อนสัญลักษณ์ขึ้นมา กล่าวคือ แต่เดิมเราใช้เสียงเป็นสัญลักษณ์แทนสรรพสิ่ง ภายหลัง จึงประดิษฐ์อักษรขึ้นมา เพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์แทนเสียงพูดอีกต่อหนึ่ง ภาษาเขียนนี้เอง มีประโยชน์มากกว่าภาษาพูด เพราะสามารถบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ได้ หากบันทึกลงบน แผ่นศิลา หรือโลหะต่าง ๆ ตัวหนังสือนั้นก็สามารถยืนยงอยู่ได้นับพันปี ตัวหนังสือโบราณเหล่านี้ ทางโบราณคดีเรียกว่า จารึก หรือศิลาจารึก (Scripts, Inscription)

จารึก คือ การเขียนหรือจาร ให้เป็นรอยลึกเป็นตัวหนังสือหรือภาพบนแผ่นศิลา โลหะ หรือดิน เป็นต้น จะเรียกจารึกเหล่านี้ว่า ศิลาจารึก หรือเรียกสั้น ๆ ว่า จารึกก็ได้ เช่น จารึกอโศก จารึกสุโขทัย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542)

จารึกโบราณที่ปรากฏให้เห็นคือ จารึกอักษรรูปลิ่ม หรือ คูนิฟอร์ม ของชาวเมโส โปเตเมีย มีอายุราว 4,000 ปีก่อนคริสต์ศักราช จารึกอักษรภาพของอียิปต์ และจีนโบราณ รวมทั้งจารึกอักษรเฟนิเซีย ที่เกิดขึ้นในบริเวณพื้นที่ชายทะเลเมดิเตอร์เรเนียน แถบตะวันออก และชาวเฟนิเซียนี่เอง ถือเป็นชนชาติแรกที่คิดหาวิธีการเขียนหนังสือโดยใช้ตัวอักษร ล้วน ๆ ไม่ใช่เป็นอักษรภาพ อย่างที่ชาวจีนและชาวอียิปต์เคยใช้กันในภาษาของเขา (ยอร์จ เซเดส์, 2526)

โบราณวัตถุและโบราณสถาน นับว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ศิลาจารึกโบราณ ถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันสำคัญ จัดว่าเป็นเอกสารอ้างอิงอันดับหนึ่ง ส่วนตำนาน จัดเป็นเอกสารอ้างอิง อันดับสอง เพราะศิลาจารึก มักจะกล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใน สมัยนั้นและไม่ได้คัดลอกตกหล่นผิดพลาด ส่วนตำนาน กล่าวถึงเรื่องที่เกิดขึ้นมานานแล้ว เป็นเวลาร้อยปีหรือพันปี เป็นเรื่องเล่าจากปากต่อปาก เมื่อจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

ก็คัดลอกต่อกันมาหลายทอดหลายครั้งอาจตกหล่นได้ จึงถือเป็นเอกสารลำดับที่สอง (ประเสริฐ ณ นคร, 2549)

ประเทศไทยมีมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพชนพยายามสร้างสรรค์ไว้เป็นจำนวนมาก อีกทั้งมีคุณค่าแก่การศึกษาค้นคว้าอย่างยิ่ง กล่าวเฉพาะหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร และภาษา ซึ่งปรากฏอยู่ในเอกสารโบราณประเภทจารึก มีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา จนถึงพุทธศตวรรษที่ 24 จารึกเหล่านี้เป็นหลักฐานในรูปลายลักษณ์อักษร ซึ่งจะบ่งถึงความเคลื่อนไหวของอารยธรรมและค่านิยมแห่งสังคมในกลุ่มชนโบราณต่าง ๆ แต่ละยุคสมัยทุกภูมิภาคในประเทศไทย จะเป็นหลักฐานทางวิชาการในด้าน ศาสนา ศิลปะ โบราณคดี ประวัติศาสตร์ อักษรศาสตร์ ภาษาศาสตร์ และอักษรวิทยาของไทยอีกด้วย (กรมศิลปากร, 2529)

ในสมัยพระไชยเชษฐาธิราช ทรงมีเชื้อสายล้านนาในฝ่ายพระมารดา ได้ขึ้นครองล้านนาก่อนจะขึ้นเป็นกษัตริย์ล้านช้างในพุทธศตวรรษที่ 22 จากนั้นได้ย้ายเมืองหลวงมาอยู่ที่เวียงจันทน์ ในช่วงรัชสมัยนี้มีหลักฐานการสร้างพระบรมธาตุและการทะนุบำรุงพุทธศาสนาตามเมืองสำคัญต่าง ๆ ในเขตแคว้นล้านช้างอย่างเด่นชัด ลักษณะเจดีย์ตั้งอยู่บนฐานใหญ่ องค์ระฆังเป็นรูปปรางค์ว่า ซึ่งพระสถูปรูปนี้ปรางค์ว่าเป็นลักษณะพิเศษทางศิลปกรรมล้านช้างโดยเฉพาะ (ศรีศักร วัลโลดม, 2539) ทั้งนี้ดินแดนภาคอีสานของไทย เดิมเคยเป็นพื้นที่ของอาณาจักรล้านช้าง มีการหยั่งรากลึกของพุทธศาสนามายาวนาน และปรากฏมีจารึกสมัยไท-ลาวอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งที่ปรากฏในโบราณสถานที่สำคัญเก่าแก่สมัยล้านช้าง และที่ถูกเคลื่อนย้ายไปสู่สถานที่แห่งใหม่

จากการศึกษาเอกสารและการสำรวจภาคสนามพบว่าจารึกสมัยไท-ลาวในภาคอีสานที่ปรากฏนับตั้งแต่อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างเป็นต้นมามีมากกว่า 100 หลัก จารึกเหล่านั้นล้วนเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ที่ให้ความกระจ่างสภาพสังคมประวัติศาสตร์อีสาน นอกนั้นก็จารึกอีสานสมัยไท-ลาว ยังมีความแตกต่างไปจากจารึกสมัยสุโขทัยทั้งทางด้านตัวอักษรเนื้อหาสาระ และการใช้ภาษาท้องถิ่น ซึ่งสาระสำคัญเหล่านี้จะเป็นหลักฐานทางด้านการประวัติศาสตร์และการสืบทอดวัฒนธรรมของชาวอีสาน (ธวัช ปุณโณทก, 2531) ซึ่งเมื่อนำมาศึกษาวิเคราะห์ร่วมกันย่อมฉายให้เห็นภาพทางสังคมวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ภาคอีสานให้กระจ่างมากขึ้น

ความมุ่งหมายของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมและความหลากหลายทางวัฒนธรรมในจารึกอีสาน ผู้วิจัยได้ตั้งความมุ่งหมายการวิจัยไว้ 2 ข้อ ดังนี้

1. เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานและความหลากหลายด้านภูมิทัศน์ที่ตั้งของจารึกสมัยไท-ลาวในภาคอีสาน
2. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมจากจารึกสมัยไท-ลาวในภาคอีสาน

วิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม (Cultural Qualitative Research) ผู้วิจัยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธีประกอบกัน ได้แก่ การเก็บข้อมูลจากเอกสาร และการเก็บข้อมูลภาคสนาม ดังนี้ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องตามประเด็นที่กำหนดไว้ โดยศึกษาจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ในการศึกษาข้อมูลทางเอกสารจะกระทำก่อนที่จะเข้าไปเก็บข้อมูลภาคสนาม และในขณะที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ข้อมูลที่ทำการศึกษา ได้แก่ เอกสารงานวิจัยต่าง ๆ จากห้องสมุด ข้อมูลจากหน่วยงานราชการ และแหล่งข้อมูลอื่น ๆ เก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Research) ข้อมูลเชิงกายภาพใช้วิธีสังเกต โดยใช้แบบสังเกตชนิดไม่มีส่วนร่วม (Non Participant Observation) เพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐาน และสภาพแวดล้อมทั่วไป และแบบสังเกตชนิดมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในกรณีที่เข้าไปร่วมในกิจกรรมของชาวบ้าน รวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายด้วยวิธีสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured Interview) สำหรับข้อมูลพื้นฐาน และคำถามที่ตั้งไว้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ใช้แบบสัมภาษณ์ชนิดไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) ในการเก็บข้อมูลตามสภาพความเป็นจริงของแต่ละสถานการณ์ และใช้แบบสนทนากลุ่ม (Focused Group) ในการหาข้อสรุปหรือแนวทางการปฏิบัติร่วมกันของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงในกรณีของผู้ให้ข้อมูลหลัก คือผู้รู้ (Key Informants) และผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) และเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบสุ่มจากการสนทนา (Snowball) ในกรณีของผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants)

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ในจารึกอีสาน สามารถสรุปผลการวิจัยตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้ 2 ข้อ ดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานด้านภูมิทัศน์ที่ตั้งของจารึกสมัยไท-ลาวในภาคอีสาน พบว่า จารึก คือ เขียนหรือจาร ให้เป็นรอยลึกเป็นตัวหนังสือหรือภาพบนแผ่นศิลา โลหะ หรือดิน เป็นต้น จะเรียกจารึกเหล่านี้ว่า ศิลาจารึก จารึกโบราณที่ปรากฏให้เห็นคือ จารึก อักษรปัลลีม หรือคูนiform ของชาวเมโสโปเตเมีย มีอายุราว 4,000 ปีก่อนคริสต์ศักราช จารึกอักษรภาพของอียิปต์ และจีนโบราณ รวมทั้งจารึกอักษร เพนเซีย ที่เกิดขึ้นในบริเวณ พื้นที่ชายทะเลเมดิเตอร์เรเนียน แถบตะวันออก ชาวเพนเซียถือเป็นชนชาติแรกที่คิดหา วิธีการเขียนหนังสือโดยใช้ตัวอักษรล้วน ๆ

ศิลาจารึกโบราณถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันสำคัญ จัดว่าเป็นเอกสาร อ้างอิงอันดับหนึ่ง ส่วนตำนานจัดเป็นเอกสารอ้างอิงอันดับสอง เพราะศิลาจารึก มักจะ กล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้นและไม่ได้คัดลอกตกหล่นผิดพลาด จารึกเหล่านี้เป็น หลักฐานในรูปลักษณ์อักษร ซึ่งจะบ่งถึงความเคลื่อนไหวของอารยธรรมและค่านิยม แห่งสังคมในกลุ่มชนโบราณต่าง ๆ แต่ละยุคสมัยทุกภูมิภาค เป็นหลักฐานทางวิชาการใน ด้าน ศาสนา ศิลปะ โบราณคดี ประวัติศาสตร์ อักษรศาสตร์ ภาษาศาสตร์ และอักษรวิทยา ของไทยอีกด้วย

การบันทึกข้อความในรูปแบบของจารึก แบ่งออกเป็น 2 ประเภทกว้าง ๆ คือ การจารึกซึ่งเอกชน หรือสถาบันจัดทำขึ้น และการจารึกของผู้มีอำนาจปกครองในประเทศ นั้น ๆ จัดทำขึ้น หรือให้ผู้อื่นทำขึ้นในนามของตน

วัสดุที่ใช้จารึก ได้แก่ หิน เครื่องปั้นดินเผา เปลือกหอย แผ่นทองแดง แผ่นทอง แผ่นเงิน สัมฤทธิ์ เหล็ก และโลหะอื่น ๆ

อาณาจักรล้านนาและอาณาจักรล้านช้าง หรือศรีสัตนาคนหุต เป็น อาณาจักรที่มีความสัมพันธ์กันฉันพี่น้องเมืองน้อง อยู่ระหว่างสองฟากแม่น้ำโขงตอนบนนั้น ได้ถ่ายทอดอารยธรรมวัฒนธรรมให้แก่กัน และใช้อักษรภาษาร่วมกันตลอดมา และใน ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 21 พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้างได้ เคยเสด็จมาครองเมืองเชียงใหม่ ราชธานีแห่งอาณาจักรล้านนาอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง เมื่อพระราชบิดาของพระองค์สิ้นพระชนม์จึงได้เสด็จกลับไปครองอาณาจักรล้านช้างตามเดิม

อารยธรรมวัฒนธรรมทางรูปอักษรโดยเฉพาะรูปอักษรธรรม และรูปอักษรไทยในภาคอีสาน จึงได้รับอิทธิพลมาจากภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งได้แก่อาณาจักรล้านนาในขณะนั้น โดยผ่านทางอาณาจักรล้านช้างอีกทอดหนึ่ง ทั้งนี้เพราะบริเวณภาคอีสานของไทย ไม่เคยมีสัมพันธ์ภาพทางอารยธรรมและวัฒนธรรมกับอาณาจักรล้านนาโดยตรง

ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 21 อารยธรรมทางด้านอักษร ภาษาในภาคอีสาน ได้เจริญขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เมื่อได้มีการค้นพบ การใช้อักษรไทยภาษาไทยในจารึกวัดแดนเมือง อำเภอนพพิตย จังหวัดหนองคาย ซึ่งจารึกขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2073 รูปอักษรในจารึกวัดแดนเมืองเป็นรูปอักษรไทยแบบหนึ่ง มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ซึ่งแตกต่างไปจากรูปอักษรไทยแบบอื่น พิจารณาทั้งในด้านหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และในด้านลักษณะรูปสัณฐานของเส้นอักษรโดยละเอียด จะเห็นได้ว่ารูปอักษรไทยในจารึกวัดแดนเมืองเป็นรูปอักษรที่วิวัฒนาการไปจากรูปอักษรไทยล้านนา ซึ่งได้แพร่อิทธิพลผ่านไปสู่อณาจักรล้านช้าง แล้วย้อนกลับข้ามฝั่งแม่น้ำโขงมาทางฝั่งตะวันตกเข้าสู่ภาคอีสานทางหนึ่ง

ข้อมูลพื้นฐานด้านจารึก ไท-ลาว ในภาคอีสาน พบว่า ประกอบด้วยอักขระที่ใช้ในการจารึก 2 ชนิด คือ อักษรธรรม และอักษร ไทน้อย จากข้อมูลที่ค้นพบในปัจจุบัน มีจารึกไทลาวในภาคอีสานทั้งหมด 112 ชิ้น จำแนกได้เป็น อักษรธรรมทั้งหมด 47 ชิ้น อยู่ในเขตอีสานเหนือ 21 ชิ้น อีสานกลาง 13 ชิ้น อีสานใต้ 13 ชิ้น อักษร ไทน้อย 65 ชิ้น อยู่ในเขตอีสานเหนือ 28 ชิ้น อีสานกลาง 36 ชิ้น อีสานใต้ 1 ชิ้น

ความหลากหลายเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมของจารึกสมัยไท-ลาวในภาคอีสาน พบว่า ความหลากหลายด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมเกี่ยวกับสถานที่ตั้ง หรือสถานที่จัดแสดงจารึกสามารถจำแนกกลุ่มเป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ 1) สถานที่ทางภูมิศาสตร์ ซึ่งสามารถจำแนกจารึกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ จารึกสมัยไท-ลาวในเขตอีสานเหนือ จารึกสมัยไท-ลาวในเขตอีสานกลาง และจารึกสมัยไท-ลาวในเขตอีสานใต้ โดยในกลุ่มนี้พบว่า จารึก ไท-ลาว ในเขตอีสานเหนือและอีสานกลางมีความหนาแน่นมากที่สุด และจารึก ไท-ลาวในเขตอีสานใต้มีความหนาแน่นน้อยที่สุด 2) สถานที่จัดเก็บจารึก สามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่จัดเก็บในวัดหรือศาสนสถาน กลุ่มที่จัดเก็บในสถานที่ของทางราชการ กลุ่มที่จัดเก็บในพื้นที่สาธารณะ หรือสถานที่ของชุมชน และกลุ่มที่จัดเก็บในสถานที่ทางธรรมชาติ ซึ่งไม่นับว่าเป็นพื้นที่ของผู้ใด โดยในกลุ่มนี้พบว่า จารึกที่จัดเก็บในวัดหรือศาสนสถานมีจำนวนมากที่สุด รองลงมาคือจารึกที่จัดเก็บในพื้นที่ของทางราชการ และพื้นที่สาธารณะ

ของชุมชนตามลำดับ ส่วนจารึก ไทย-ลาว ที่จัดเก็บในพื้นที่ทางธรรมชาตินี้มีจำนวนน้อยที่สุด 3) บริบทการตั้ง หรือการจัดวางจารึก สามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มจากจารึกที่จัดวางภายในอาคาร และกลุ่มจารึกที่จัดวางไว้กลางแจ้ง หรือภายนอกอาคาร โดยในกลุ่มนี้พบว่า มีการจัดวางจารึกในที่ร่มหรือภายในอาคารมากกว่าภายนอกอาคาร

ภาพประกอบที่ 1-3 จากซ้าย จารึกวัดแคนเมือง 1 จัดเก็บในอาคารภายในวัด จารึกวัดมูจลินทอาราม จัดเก็บในโรงเก็บจารึกพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขอนแก่น และจารึกพระธาตุร้างบ้านแร่ ตั้งอยู่กลางแจ้งภายในสถานีนอนามัยบ้านแร่

2. สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิวัฒนธรรมและความหลากหลายทางวัฒนธรรมจากจารึกอีสาน

ความหลากหลายด้านวัตถุที่ใช้จารึก พบว่า มีการจารึกบนวัสดุที่หลากหลาย ประกอบด้วย จารึกบนแผ่นศิลา จารึกบนฐานพระพุทธรูป จารึกบนบนวัสดุอื่น ทั้งนี้พบว่ามีการจารึกอักษรบนวัสดุประเภทศิลามากที่สุด รองลงมาได้แก่จารึกบนฐานพระ และการจารึกในวัสดุอื่นมีจำนวนน้อยที่สุด โดยจารึกที่สร้างจากศิลามีความสัมพันธ์กับบุคคลที่เป็นกลุ่มชนชั้นปกครองมากกว่าสามัญชน แต่ก็มิได้มีการจำกัดชัดเจนตายตัวว่าอักษรชนิดใดจะจารึกบนวัสดุชนิดใด ขึ้นอยู่กับความประสงค์ของผู้สร้างจารึกเป็นสำคัญ

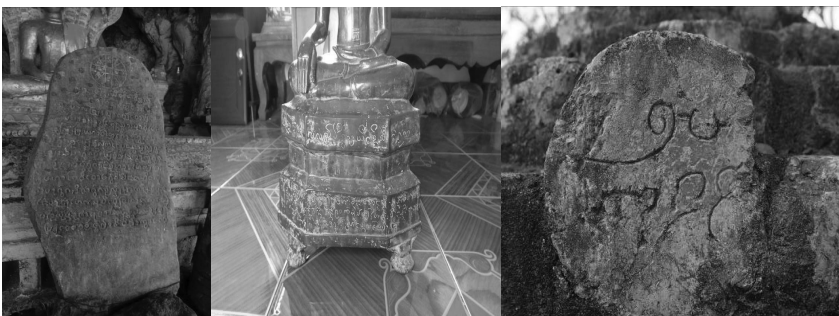
ความหลากหลายด้านอักษรที่ใช้จารึก พบว่า มีการจารึกอักษร ไทย-ลาว ใน 2 รูปแบบ โดยไม่ได้จำกัดรูปแบบตายตัวว่าอักษรชนิดใดจะใช้ในโอกาสอย่างไร ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้สร้างจารึกเป็นสำคัญ โดยในภาคอีสานมีจำนวนการจารึกเป็นอักษรไทยน้อยกว่าอักษรธรรม ในอัตราที่เล็กน้อย

ความหลากหลายด้านบุคคลที่จารึก พบว่า สามารถกำหนดกลุ่มบุคคลที่สร้างจารึกได้เป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มชนชั้นปกครอง กลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มสามัญชน และกลุ่ม

ที่ไม่สามารถระบุผู้สร้างได้ โดยกลุ่มชนชั้นปกครอง ซึ่งประกอบด้วยกษัตริย์ เชื้อพระวงศ์ ชุนนาง เป็นกลุ่มที่มีจำนวนการสร้างจารึกมากที่สุด รองลงมาคือพระสงฆ์ กลุ่มที่ไม่สามารถระบุผู้สร้างได้ และกลุ่มสามัญชนตามลำดับ ทั้งพบว่าปัจจัยส่งเสริมให้บุคคลสามารถสร้างจารึกได้มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับอำนาจและบารมีในสังคม โดยกลุ่มที่มีกำลังอำนาจ กำลังคน กำลังทรัพย์ และกำลังศรัทธามาก จะเป็นผู้มีสิทธิสร้างจารึกได้มากกว่ากลุ่มอื่น

ความหลากหลายด้านระยะเวลาที่จารึก สามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ จารึกกลุ่มที่อยู่ในช่วงอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้าง คือก่อน พ.ศ. 2322 และจารึกกลุ่มที่อยู่ในช่วงที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรสยาม คือหลัง พ.ศ. 2322 พบว่าการกระจายเชิงพื้นที่ตัวของจารึกทั้งสองช่วงเวลามีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ กล่าวคือ ในช่วงอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้าง การกระจายตัวของจารึกจะหนาแน่นอยู่บริเวณอีสานเหนือ ซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้ชิดกับศูนย์กลางของอิทธิพลล้านช้าง ในขณะที่หลังจากอยู่ภายใต้อิทธิพลของสยามการกระจายตัวของจารึกจะหนาแน่นในเขตอีสานใต้และอีสานกลาง อันเป็นพื้นที่กำเนิดใหม่ของบ้านเมืองบนดินแดนภาคอีสาน

ความหลากหลายด้านเนื้อหาที่จารึก พบว่า เนื้อหาของจารึกมุ่งเน้นไปในทางพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ อันได้แก่การอุทิศที่ดินกลบนาและการถวายข้าโอกาสแก่วัด การอุทิศบุญกุศลเพื่อหวังสุคติในภพหน้า การสร้างวัด การสร้างพระพุทธรูป การสร้างโบสถ์ หรือแม้แต่เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองก็มีการผูกโยงเอาพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย

ภาพประกอบที่ 4-6 จากซ้าย จารึกบนแผ่นศิลาที่วัดถ้ำสุวรรณคูหา จ.หนองบัวลำภู จารึกบนฐานพระพุทธรูปโลหะที่วัดเทพมงคล จ.หนองคาย และจารึกบนแผ่นอิฐที่วัดพระธาตุพนม จ.นครพนม

เมื่อสังเคราะห์เข้ากับช่วงเวลาที่ว่าอาณาจักรมอญอิทธิพลเหนือดินแดนภาคอีสานสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ จารึกกลุ่มที่อยู่ในช่วงอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้าง (ก่อน พ.ศ. 2322) และจารึกกลุ่มที่อยู่ในช่วงที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรสยาม (หลัง พ.ศ. 2322) ดังนี้

ในช่วงอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างยังครอบคลุมดินแดนอีสาน ก่อนที่จะสูญเสียอำนาจการครอบครองให้แก่กรุงธนบุรีในปี พ.ศ. 2322 พบการกระจายตัวหนาแน่นของจารึก ไท-ลาวในเขตอีสานเหนือ ในบริเวณที่เป็นเมือง หรือสถานที่สำคัญมาก่อน และมักเป็นพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ล้านช้าง นับตั้งแต่พระเจ้าโพธิสาลราชเป็นต้นมา เช่น จังหวัดหนองคาย เลย อุดรธานี หนองบัวลำภู เป็นต้น ซึ่งพื้นที่เหล่านี้มีหลักฐานยืนยันว่ากษัตริย์ล้านช้างในอดีตเคยเสด็จมาและได้สร้างวัดขึ้นหลายแห่ง โดยเฉพาะในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ส่วนในเขตอีสานกลางพบจารึกในสมัยอิทธิพลอาณาจักรล้านช้างหนาแน่นบริเวณจังหวัดนครพนม และสกลนคร ทั้งนี้วิเคราะห์ได้ว่า เป็นเพราะพื้นที่นี้มีโบราณสถานสำคัญที่ได้รับการเคารพศรัทธาอย่างสูงจากกษัตริย์ล้านช้างทุกพระองค์ตั้งอยู่นั่นคือ พระธาตุพนม ทำให้มีการสร้างจารึกขึ้นเป็นจำนวนมากด้วยเช่นกัน ส่วนในเขตอีสานใต้ไม่พบจารึกในช่วงอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างปรากฏอยู่เลย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าบ้านเมืองในเขตนี้เพิ่งเริ่มก่อตั้งขึ้นใหม่ในยุคหัวเลี้ยวหัวต่อของยุคสมัย และมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นบ้านเมืองมั่นคงภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรสยามนั่นเอง

ภายหลังการเข้าครอบครองอาณาจักรล้านช้างของสยามในปี พ.ศ. 2322 พื้นที่ภาคอีสานเริ่มตั้งตัวเป็นอิสระไม่ขึ้นต่ออาณาจักรล้านช้างอีกต่อไป มีเมืองจำนวนมากมีใบบอกไปยังธนบุรีและกรุงเทพฯ เพื่อขอขึ้นกับอาณาจักรสยาม ศูนย์กลางทางการเมืองในยุคนี้จึงเปลี่ยนจากเวียงจันทน์ไปสู่กรุงเทพมหานคร เวียงจันทน์มีฐานะเป็นเพียงเมืองประเทศราช และถูกตัดทอนอำนาจบนแผ่นดินอีสานลงอย่างสิ้นเชิง ดังนั้นจึงนับได้ว่าช่วงหลัง พ.ศ. 2322 จารึกล้านช้างเข้าสู่อิทธิพลของสยาม ถึงแม้ชนบการจารึกจะใช้อักษรธรรมและ ไทน้อยแบบล้านช้างอยู่ก็ตาม ในช่วงนี้พบความหนาแน่นของจารึกกระจายตัวมาสู่เขตอีสานกลางและอีสานใต้จำนวนมาก โดยเฉพาะในเขตจังหวัดอุบลราชธานี และพื้นที่ของเมืองที่ขึ้นต่ออุบลราชธานี พบว่าเกิดการสร้างจารึกขึ้นเป็นจำนวนมาก สวนทางกับจารึกที่เคยหนาแน่นในเขตอีสานเหนือที่มีปริมาณลดลงอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้เมื่อนำเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์ร่วมกันจะพบว่า เป็นไปได้ว่ามีนักปราชญ์ราชบัณฑิตจำนวน

มากอพยพจากเวียงจันทน์มาสร้างเมืองใหม่กับกลุ่มพระวอพระตา และนักปราชญ์เหล่านี้ก็ได้นำพาเอาความเจริญทางอักษรศาสตร์และศาสนาตามมาด้วย ในขณะเดียวกันที่ทางเวียงจันทน์ที่เคยเป็นศูนย์กลางอำนาจมาก่อนกลับศูนย์เสียอำนาจให้กับสยาม กษัตริย์เวียงจันทน์ถูกลดบทบาทลงเป็นเพียงแค่เจ้าเมืองประเทศราช ตลอดจนนักปราชญ์ที่เคยมีก็ถูกกวาดต้อนไปในฐานะเชลยศึก เป็นเหตุให้ส่งผลต่อจำนวนจารีกในบริเวณทั้งสองที่มีความแตกต่างกันในลักษณะดังกล่าว ขณะที่ในพื้นที่ส่วนกลางของภาคอีสานก็ได้เกิดบ้านเมืองใหม่ ๆ ขึ้นจากการขยายตัวของกลุ่มคนจากอุบลราชธานี และคนกลุ่มใหม่ที่อพยพมาจากทิศตะวันออกแม่น้ำโขง ทำให้เกิดการสร้างสรรค์งานใหม่ขึ้นรวมทั้งการจารีก ซึ่งมักเกิดขึ้นพร้อมกับการสร้างถาวรวัตถุทางพุทธศาสนา ดังจะแสดงในตารางสรุปต่อไปนี้

ผู้สร้าง	ปีจารึก	สถานที่	วัสดุ	จังหวัด	อำเภอ
กษัตริย์-ขุนนาง					
พระยาศรีสุทนต์	1893	พระธาตุช้าง บ้านแร่	ศิลา	สกลนคร	พังโคน
พระยาปากเจ้า	2073	วัดแดนเมือง 1	ศิลา	หนองคาย	โพนพิสัย
พระเจ้าโพธิ์สาราช	2078	วัดแดนเมือง 2	ศิลา	หนองคาย	โพนพิสัย
พระเจ้าไชยเชษฐา	2093	วัดผดุงสุข 1	ศิลา	หนองคาย	โพนพิสัย
พระเจ้าไชยเชษฐา	2098	วัดจอมมณี (ท่า)	ศิลา	หนองคาย	เมือง
พระวรวรรัตนธรรมา	2103	วัดพระงามน้ำโมง 2	ศิลา	หนองคาย	ท่าบ่อ
ไชยเชษฐา-มหาจักรพรรดิ	2103	พระธาตุศรีสองรัก	ศิลา	เลย	ด่านซ้าย
พระเจ้าไชยเชษฐา	2103	วัดศรีคุณเมือง	ศิลา	หนองคาย	เมือง
พระเจ้าไชยเชษฐา	2105	ถ้ำสุวรรณคูหา 1	ศิลา	หนองบัวลำภู	สุวรรณคูหา
พระเจ้าไชยเชษฐา	2109	วัดศรีเมือง	ศิลา	หนองคาย	เมือง
พระเจ้าไชยเชษฐา	-	วัดหลวง	ศิลา	หนองคาย	โพนพิสัย
พระเจ้าไชยเชษฐา	-	วัดศรีเกิด	ศิลา	หนองคาย	เมือง
พระเจ้าไชยเชษฐา	-	วัดบ้านท่าแร่	ศิลา	สกลนคร	พังโคน
สมเด็จพระโสดาโพนธิด์	2115	ถ้ำสุวรรณคูหา 2	ศิลา	หนองบัวลำภู	สุวรรณคูหา
พระยาปากเจ้า	2115	วัดผดุงสุข 2	ศิลา	หนองคาย	โพนพิสัย

เจ้าพันไชย	2127	วัดโพธิ์สมภารณ์ 1	ฐานพระ	อุดรธานี	เมือง
พระโพธิ์วงศาจารย์	2144	วัดมณีโคตร	ศิลา	หนองคาย	โพนพิสัย
พระมหาธรรมมิกราช	2151	วัดศรีบุญเรือง	ศิลา	หนองคาย	เมือง
พระยาบวรนครพิชัย	2157	วัดพระธาตุพนม 2	ศิลา	นครพนม	ธาตุพนม
พระยาสุรเทพเจ้า	2169	ถ้าสุวรรณคูหา 3	ศิลา	หนองบัวลำภู	สุวรรณคูหา
พระมหาพรหมเทโว	2173	วัดบ้านริมท่าวัด	ศิลา	สกลนคร	เมืองพระยาพระ
มหาพรหมเทโว	2180	วัดคงกระพันชาตรี 1	ศิลา	หนองคาย	โพนพิสัย
หมื่นทิพย์	2199	วัดเทพมงคล 3	ฐานพระ	หนองคาย	ท่าบ่อ
พระราชสมภารดา	2306	วัดศรีเมือง	ฐานพระ	หนองคาย	เมือง
หม่อมเจ้าพิมพา	2336	วัดอ่างแก้ว อ.เมืองสมุทรสาคร	ฐานพระ	นำไปจากศรีสะเกษ	
พระมหาธรรมมิกราช	2336	ถ้าคำอาฮวน	ฐานพระ	มุกดาหาร	เมือง
พระยาจันทบุรียงศา	2349	วัดพระธาตุพนม 3	แผ่นดินเผา	นครพนม	ธาตุพนม
พระมหาธรรมมิกสีหบุตร	2353	หอพระแก้ว	ศิลา	หนองคาย	ศรีเชียงใหม่
พระยาหงสาวดี	2357	วัดไตรภูมิ 1	ศิลา	นครพนม	ท่าอุเทน
พระยาหงสาวดี	2383	วัดไตรภูมิ 2	ศิลา	นครพนม	ท่าอุเทน
อุปราชขึ้น	2381	วัดโกลาส	ฐานพระ	นครพนม	เมือง
พระสุวรรณ์กัศิ	2403	วัดเหนือ บ.ท่าข่อยนาง	ศิลา	มหาสารคาม	กันทรวิชัย
พระมหาสิริธรรมราชา	2443	ถ้าอาจารย์พา	ศิลา	สกลนคร	เมือง

หลวงภูวนารถ	-	วัดบ้านทับม้า	ศิลา	มหาสารคาม	เขียงยืน
พระสงฆ์					
พระวรรัตนธรรมประโชติ	2134	บ้านกลางใหญ่	ศิลา	อุดรธานี	บ้านผือ
พระวรรัตนธรรมประโชติ	2137	วัดมูจลินทอาราม 1	ศิลา (ขก.8)	หนองคาย	โพนพิสัย
พระวรรัตนธรรมประโชติ	2139	วัดมูจลินทอาราม 2	ศิลา (ขก.11)	หนองคาย	โพนพิสัย
พระสมเด็จต	2205	วัดโพธิสมภารณ์ 2	ฐานพระ	อุดรธานี	เมือง
พระอัครวรราชครู	2209	วัดโพธิสมภารณ์ 3	ฐานพระ	อุดรธานี	เมือง
พระมหาเถรเจ้าชัยศ	2264	วัดแก้วบัวบาน	ศิลา	หนองคาย	ท่าบ่อ
เจ้าหวัศรุณวิสาขศา	2361	วัดโพธิ์ชัย	ฐานพระ	อุดรธานี	บ้านผือ
พระครูนาขม	2353	วัดกลาง (พระเจ้าองค์ดำ)	ฐานพระ	กาฬสินธุ์	เมือง
สังฆราชาวิชัยปัญญา	2381	วัดมหาธาตุ	ศิลา	ยโสธร	เมือง
พระมหาอุดมวรปัญญา	2381	พระบาทหนองยาง	ศิลา	ยโสธร	มหาชนะชัย
เจ้าหวัศรุณินทา	2440	วัดพระธาตุพนม 4	ศิลา	นครพนม	ธาตุพนม
พระครูสีลาภิรัตน์	2464	วัดพระธาตุพนม 5	ศิลา	นครพนม	ธาตุพนม
พระครูสีลาภิรัตน์	2466	วัดพระธาตุพนม 6	ศิลา	นครพนม	ธาตุพนม
พระมหาธรรมเมโว	2325	วัดพระธาตุดอนตาล 1	ฐานพระ	อุบลราชธานี	เขื่องใน
เจ้าหวัศรุณสุนนท์	2388	วัดพระธาตุดอนตาล 3	ฐานพระ	อุบลราชธานี	เขื่องใน

ราชครูศรีธรรม	2349	วัดป่าใหญ่ 1	ฐานพระ	อุบลราชธานี	เมือง
ราชครูศรีธรรม	2350	วัดป่าใหญ่ 2	ฐานพระ	อุบลราชธานี	เมือง
ราชครูศรีธรรม	-	วัดป่าใหญ่ 3	ฐานพระ	อุบลราชธานี	เมือง
เจ้าครูศรีวัด	2372	วัดป่าใหญ่ 4	ฐานพระ	อุบลราชธานี	เมือง
ราชครูศรีธรรม	2374	วัดป่าใหญ่ 5	ฐานพระ	อุบลราชธานี	เมือง
ราชครูสุสัทธิธรรม	2373	วัดदैเท่ง 1	แผ่นไม้สัก	อุบลราชธานี	เมือง
ราชครูสุสัทธิธรรม	2377	วัดदैเท่ง 2	ศิลา	อุบลราชธานี	เมือง
พระสังฆราชพุทธวงศา	-	ปราสาทหินบ้านระแงง	ศิลา	สุรินทร์	ศรีขรภูมิ
สามัญชน					
ลูกเจ้าหมื่นบอบ	2112	วัดศรีสะเกษ	ศิลา	หนองคาย	เมือง
ศรีภูมิ	2134	วัดบ้านโพน	ศิลา	อุดรธานี	บ้านผือ
นางหมื่นนาทัก	2179	วัดเทพมงคล 1	ฐานพระ	หนองคาย	ท่าบ่อ
หญิงเจิม	2191	วัดเทพมงคล 2	ฐานพระ	หนองคาย	ท่าบ่อ
พ่อออกรามาช	2409	วัดพระธาตุดอนตาล 2	ฐานพระ	อุบลราชธานี	เขื่องใน
ไม่ปรากฏผู้สร้าง					
-	2046	วัดพระธาตุพนม 1	ฐานพระ	นครพนม	ธาตุพนม
-	2049	วัดพระงามน้ำโมง 1	ศิลา	หนองคาย	ท่าบ่อ

-	-	วัดบ้านเชียงงาม	ศิลา	อุดรธานี	หนองหาน
-	-	วัดศรีคูเมือง	ฐานพระ	เลย	เชียงคาน
-	-	วัดภูมิประติษฐ์	ศิลา	หนองคาย	ท่าบ่อ
-	-	วัดคงกระพันชาตรี 2	ศิลา	หนองคาย	โพนพิสัย
-	-	วัดคงกระพันชาตรี 3	ศิลา	หนองคาย	โพนพิสัย
-	2118	วัดพระธาตุบังพวน	ฐานพระ	หนองคาย	เมือง
-	2150	วัดพระธาตุบังพวน	ฐานพระ	หนองคาย	เมือง
-	2158	วัดพระธาตุบังพวน	ฐานพระ	หนองคาย	เมือง
-	2167	วัดพระธาตุบังพวน	ฐานพระ	หนองคาย	เมือง
-	2246	วัดโพธิ์สมภรณ์ 4	ฐานพระ	อุดรธานี	เมือง
-	2288	วัดศรีชมชื่น	ฐานพระ	นครพนม	นาแก
-	2377	วัดศรีชมชื่น	ฐานพระ	นครพนม	นาแก
-	-	วัดแก่งเมือง	ศิลา	นครพนม	เมือง
-	-	วัดโกลาส	ฐานพระศิลา	นครพนม	เมือง
-	-	วัดสุวรรณवास	ศิลา	มหาสารคาม	กันทรวิชัย
-	-	วัดบ้านหนองอุ่ม	ศิลา	มหาสารคาม	กันทรวิชัย

อภิปรายผล

จากการวิจัยครั้งนี้ พบว่า ต้นแบบของอักษรธรรมอีสาน คือ อักษรธรรมล้านนา อักษรธรรมล้านนานั้น ได้ต้นแบบจารึกมอญโบราณของอาณาจักรทริภุญไชย ซึ่งใช้ภาษามอญ และภาษาบาลี มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 อักษรธรรมล้านนานั้นนอกจากจะแผ่ขยายมายังอาณาจักรล้านช้างแล้ว ยังข้ามฝั่งโขงมายังภาคอีสาน ยังแผ่เข้าไปในแคว้นเชียงตุง รัฐไทยใหญ่ในรูปอักษรไทยเงิน เข้าไปสู่แคว้นสิบสองปันนา เขตยูนนานของจีน ในรูปของอักษรไทลื้อ ลักษณะเช่นนี้ สอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (ไฟโรจน์ เพชรสังหาร, 2550) ที่กล่าวถึงแนวความคิดของ Edward Sapir ที่ว่า วัฒนธรรมนั้น เกิดจากแหล่งศูนย์กลางเป็นแหล่ง ๆ ไป แล้วแพร่กระจายไปสู่พื้นที่อื่น ๆ ที่พึงไปถึงได้ เพราะมนุษยชาติในโลกมีแนวโน้มที่จะเชื่อมต่องานติดต่อกันอยู่เสมอ วัฒนธรรมแหล่งต่าง ๆ ที่มีความคล้ายคลึงกันนั้น มีสาเหตุมาจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมนี้เอง

อักษรไทน้อย มีต้นแบบมาจาก 2 แหล่ง คือ จากอักษรฝักขามของล้านนา และจากอักษรสุโขทัยสมัยพระยาสิทธิ เพราะหลักฐานจารึกบ้านท่าแร่ อำเภอฟังโคน จังหวัดสกลนครนั้น ปรากฏพุทธศตวรรษ 1893 ตรงกับรัชสมัยพระบรมราชาที่ 1 (พญาลิไท) แห่งสุโขทัย และสมัยพระเจ้าอู่ทอง แห่งกรุงศรีอยุธยา จารึกฐานพระพุทธรูปวัดพระธาตุพนม พุทธศักราช 2046 มีรูปลักษณะอักษรคล้ายกับจารึกวัดพระงามน้ำโมง 1 และจารึกวัดวิสุตแขวงหลวงพระบาง จารึกนี้จะอยู่ในรัชสมัยของพระเจ้าวิสุตราช (พ.ศ. 2039-2059) แห่งอาณาจักรล้านช้าง รูปลักษณะของจารึกดังกล่าวนี้ จะคล้ายกับอักษรฝักขามของล้านนา เช่น จารึกพระธาตุลำปางหลวง พ.ศ. 2039 และจารึกวัดช้างค้ำ จังหวัดน่าน พ.ศ. 2043 จารึกวัดแดนเมือง จังหวัดหนองคาย ทั้ง 2 หลักที่ระบุศักราช พ.ศ. 2073 และพ.ศ. 2078 นั้น ก็คล้ายกันกับจารึกวัดสะหวานเทวโลก พ.ศ. 2070 ทั้งหมดนี้อยู่ในรัชสมัยของพระเจ้าโพธิสาลราช แห่งล้านช้าง (พ.ศ. 2063-2090) ผู้เป็นโอรสของพระเจ้าวิสุตราชนั่นเอง หลักฐานทั้งหมดนี้ สอดคล้องกับทฤษฎีประวัติศาสตร์ (นิยพรรณ (ผลวัฒน์) วรณศิริ, 2540) ที่อ้างถึงข้อคิดของ Franz Boas ว่า การศึกษาวัฒนธรรมหรือพฤติกรรมมนุษย์ หลีกไม่พ้นการสืบสายย้อนหลังไปถึงอดีตสมัยที่มนุษย์ได้ผ่านมา และได้ทิ้งผลการกระทำของตนเอาไว้ การที่จะเข้าใจปัจจุบันนั้น จำเป็นต้องสืบสาวเหตุการณ์ย้อนหลัง ยิ่งย้อนไปไกลจากปัจจุบันมากเพียงใด ก็ยิ่งจะเข้าใจปัจจุบันได้มากเพียงนั้น

จากหลักฐานศิลาจารึกอักษรธรรมที่มีอยู่ในภาคอีสาน คือ จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพระธาตุพนม (พ.ศ. 2046) จารึกวัดถ้ำสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู (พ.ศ. 2105) และจารึกพระธาตุศรีสองรัก จังหวัดเลย (พ.ศ. 2103) ทำให้ทราบว่า อักษรธรรมอีสานที่แพร่กระจายจากล้านนาสู่ล้านช้าง เริ่มตั้งแต่รัชสมัยพระเจ้าวชิราลง พระโพธิสาลราช (โอรส) และพระไชยเชษฐาธิราช (นัคตา) ซึ่งอยู่ระหว่างปี พ.ศ. 2043-2115 ที่วัดศรีสะเกษ กำแพงนครเวียงจันทน์ พบจารึกอักษรธรรมที่ฐานพระพุทธรูปองค์หนึ่ง ระบุจุลศักราช 906 ตรงกับพุทธศักราช 2087 อยู่ในรัชสมัยพระโพธิสาลราช ข้อมูลทั้งหมดนี้ สอดคล้องกับลำดับกษัตริย์ลาว (สุรศักดิ์ ศรีสำออง, 2545) ที่บรรยายไว้ว่า พระยาโพธิสาลราชได้ส่งคณะทูตไปยังนครเชียงใหม่ ดังความในพงศาวดารโยนกว่า “ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช 885 (พ.ศ. 2066) พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต แต่งทูตเจริญราชสาสน์มายังนครเชียงใหม่ ขอพระสงฆ์และพระไตรปิฎกธรรมไปสืบศาสนาในมลาประเทศ พระเจ้านครเชียงใหม่ จึงให้อารธนาพระเทพมงคลเถระ กับภิกษุพอเพียงคณะสงฆ์ นำพระไตรปิฎก 60 คัมภีร์ ไปยังกรุงศรีสัตนาคนหุต” ข้อความนี้ สอดคล้องกับเนื้อความในชินกาลบาลีปกรณ์ ที่ระบุว่าเมื่อจุลศักราช 885 (พ.ศ. 2066) ในวันเพ็ญเดือนยี่ (พระเมืองแก้ว) บริจาคมหาทาน ถวายสมณบริวาร ประกอบด้วย ผ้าเนื้อดีคู่หนึ่ง แก่พระเทพมงคลเถระ พร้อมด้วยภิกษุบริวาร แล้วส่งพระเทพมงคลเถระ พร้อมด้วยคัมภีร์ไตรปิฎก 60 คัมภีร์ ไปให้แก่พระเจ้านครล้านช้าง”

จารึกอักษร ไทน้อยภาคอีสาน แพร่กระจายอยู่ใน 8 จังหวัดอีสานกลางและอีสานเหนือ จังหวัดที่พบจารึกอักษร ไทน้อยมากที่สุด คือ จังหวัดหนองคาย ที่วัดแดนเมือง อำเภอโพนพิสัย พบจารึกอักษร ไทน้อยที่ระบุศักราชเก่าที่สุด คือ พ.ศ. 2073 และ 2078 แต่ก็อ่อนกว่าหลักฐานที่พบในประเทศลาว คือ จารึกวัดสะหวันทะวาทะโลก ของพระเจ้าโพธิสาลราช ที่หลวงพระบาง ระบุศักราช พ.ศ. 2070 โดยมีสาระโดยย่อว่า “ศักราช 889 (พ.ศ. 2070) สมเด็จพระโพธิสาลธรรมิกราชาธิราชเจ้า ให้ชำระศีลบริสุทธิเสร็จแล้วจำสร้างเป็นอารามชื่อ สะหวันทะวาทะโลก แล้วจึงให้ทานข้าโอกาสในเขตพระไตรรัตน” ความนี้สอดคล้องกับพงศาวดารล้านช้าง ที่ว่า “เมื่อพระยาโพธิสาลราชได้เสวยสิริสมบัติได้ 7 ปี จึงปลงพระราชอาญาไปในอาณาเขตเมืองล้านช้างทั้งมวล ให้ม้างริด ยังมิฉฉาธิฐิ ผิเหย้า ผิเรือน ทั้งผิเสื่ออันอยู่เรือนอยู่กว้านขึ้นแทนที่ สับคงหัน ก็ให้ม้างเสีย ให้ริดเล็กเสียหมด แล้วให้สร้างแบ่งให้เป็นวัดความหาพิหารอันใหญ่ ก็ใส่ชื่อวัดศรีสุวรรณคทาวโลก ในปีเม็งไก่ ศักราช 5 (พ.ศ. 2070) ตัว หั้นแล” (สุรศักดิ์ ศรีสำออง, 2545)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลในการเรียนการสอนด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม ตลอดจนเป็นองค์ความรู้ประกอบที่สำคัญของท้องถิ่น ในอันที่จะสร้างความรักความหวงแหนในมรดกทางวัฒนธรรมในหมู่เยาวชนรุ่นใหม่ได้ สามารถนำไปใช้ในการอนุรักษ์ พื้นฟู และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านภาษา วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้ สามารถนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาสื่อสมัยใหม่ ซึ่งจะทำให้เกิดการแพร่กระจายออกไปของความรู้อ้างอิงทางด้านมรดกภูมิปัญญาของบรรพชนท้องถิ่นได้ องค์กรภาครัฐหรือหน่วยงานส่วนท้องถิ่น สามารถนำข้อมูลจากการวิจัยนี้ไปปรับใช้ในการพัฒนาองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การศึกษา การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการต่อยอดองค์ความรู้ในด้านอื่น ๆ ได้

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป สมควรทำการวิจัยในหัวข้อต่าง ๆ คือ ศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมจากจารึกประเภทอื่น ๆ ในภาคอีสานเพิ่มเติม เช่น จารึกอักษรปัลลวะ จารึกอักษรมอญโบราณ จารึกอักษรขอม เป็นต้น ศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมจากจารึกในภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย เพื่อให้ได้ภาพในมิติด้านกว้างเชื่อมต่อกันในระดับมหภาค เช่น จารึกในภาคเหนือ จารึกในภาคกลาง เป็นต้น ศึกษาเปรียบเทียบจารึก ไท-ลาวในภาคอีสาน กับจารึกในพื้นที่ใกล้เคียง เช่น จารึกในล้านนา จารึกใน สปป.ลาว เพื่อให้เห็นพัฒนาการที่ชัดเจนในองค์กรระดับมหภาค ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างจารึก ไท-ลาว กับจารึกประเภทอื่น ๆ ในภาคอีสาน เพื่อให้ได้มิติความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ครบถ้วนรอบด้านในพื้นที่วิจัย

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2529). **จารึกในประเทศไทย เล่ม 1**. กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ.
- ธวัช ปุณโณธก. (2531). **สมุดภาพศิลาจารึกอีสาน**. กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- นัยพรรณ (ผลวัฒน์) วรรณศิริ. (2540). **มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ประเสริฐ ฐ นคร. (2549). **สารนิพนธ์**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ไพโรจน์ เพชรสังหาร. (2550). **สมาหินอีสาน : ปรัชญาธรรม รูปแบบ ความหมาย การอนุรักษ์ และเผยแพร่**. ปรัชญาดุสิตบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- ยอร์จ เซเดส์. (2526). **ตำนานอักษรไทย**. กรุงเทพฯ : ส่งเสริมอาชีพ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2539). **ความหมายพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ**. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- สมชาย ลำดวน. (2555). **มรดกทางวัฒนธรรมด้านจารึกอีสาน**. กาฬสินธุ์ : ประสานการพิมพ์.
- สุรศักดิ์ ศรีสำออง. (2545). **ลำดับกษัตริย์ลาว**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- สุริยา รัตนกุล. (2537). **“วัฒนธรรมและการสื่อสาร” ใน วัฒนธรรมกับสังคมไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.